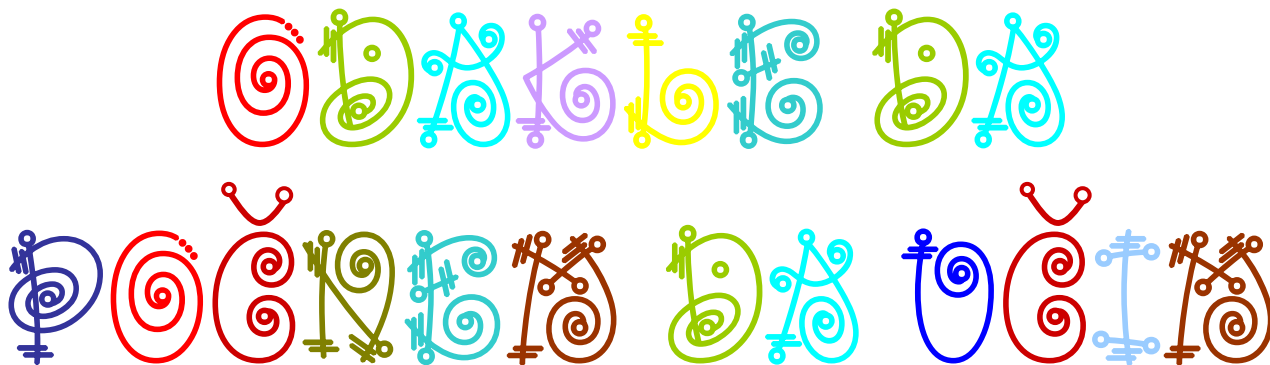

DECA SA POSEBNIM POTREBAMA

Priručnik za roditelje

Jadranka Novak

Organizacija individualnog rada sa funkcionalnim učenjem

Okolnosti, u kojima će dete raditi moraju biti slične onima u kojima radi normalno razvijeno dete. To je naprekidan, iznutra motivisan rad. Samo tako ćemo omogućiti detetu ometenom u razvoju da stekne iskustva za rano učenje i neometani razvoj oruđa za učenje, što će mu omogućiti dalje učenje i razvoj jezika.

Moramo obratiti pažnju i na emocionalne reakcije deteta tokom terapijskog rada. Iako po pravilu sa detetom ne pričamo, moramo ga kod njegovih neprimernih i burnih reakcija umiriti primernim rečima. Umirimo ga da može nastaviti sa radom, ali zbog toga rad ne prekinemo.

Kada se temeljno upoznamo sa idejama funkcionalnog učenja, pojedinu terapiju proširimo od jednog sata do sat i po ili dva sata. Ako dete rado dolazi i želi da se igra, biće to samoinicijativna i iznutra motivisana igra, onako kako radi normalno razvijeno dete u domaćoj sredini. Cilj toga je da dete uči, istražuje i razume.

1. Svaki čas pripremimo unapred.
2. Svaka terapija ima početak, sredinu, završetak i posle završetka još vreme za slobodnu igru.
3. Počnemo sa delatnošću, koja zahteva veću telesnu aktivnost, na primer nameštanje kockica u kofu.

Nastavljamo sa različitim aktivnostima nameštanja, vrećica u kofu, obruča na palicu i drugo. Dete može takođe uzimati predmete iz malih tašnica sa patentom, novčanika ili iz tegli sa poklopcem i stavlja ih u sudove, pripremljene za takvu aktivnost.

Nameštanju sledi postavljanje u parove sa poznatim materijalom, kockama ili vrećicama.

Tome može slediti udaranje i »crtanje« palicama po stolu, i nakon toga još crtanje pisaljkom po papiru.

Nastavljamo sa postavljanjem u parove, isti materijal onda dete još upoređuje. Upoređivanje ili pridruživanje nastavlja se sa slikovnim materijalom.

Posle toga još razvrstava redom predmete i nakon toga slike. Na kraju mu ponudio još igračke, sa kojima se samostalno igra.

Uvod

Razvojni terapeut, diplomirani logoped i socijalna radnica Katrin Stroh je šesdesetih godina sa svojim saradnicima proučavala ponašanje dece u engleskom sirotištu. Nakon toga je dvanaest godina zajedno sa svojim suprugom, dečjim psihijatrom i psihoanalitičarem radila u psihijatrijskoj bolnici za decu sa emocionalnim problemima. Već u to vreme je sa suprugom, dr. Strohom, razvila ideju o funkcionalnom učenju, obrazovnom programu za decu zaostalu u razvoju.

Nakon smrti supruga je zajedno sa kolegicom Telmom Robinson (Thelma Robinson), kliničnim psihologom i učiteljicom programa Montessori, otvorila privatnu praksu, gdje su se tokom dvanaest godina specijalizovale za rad sa predškolskom decom sa smetnjama u razvoju.

Ujedinile su profesionalno znanje u području logopedije, klinične psihologije kao i predškolskog programa Montessori i tako uklonile jaz između pojedinih terapijskih pristupa. Saznanje o tome kako dete uči i komunicira u prve dve godine, bilo im je osnova za rad sa decom sa smetnjama u razvoju. Pri tome su kod svakog pojedinca tražile njegove očuvane sposobnosti i potencijale.

Funkcionalno učenje

Normalno razvijeno dete uči kroz igru. Igra je njegov »rad« putem kojeg ono stiče iskustva, upoznaje okolinu i tako uči. Stimulativno domaće okruženje i predmeti u njoj mu omogućavaju nesmetano učenje.

Waldon je opisao ponašanje deteta u najranijem dobu, u prve dve godine života. Posebnu pažnju je posvetio igri i učenju deteta. U tom najranijem prelingvalnom periodu, kada jezik još nije potpuno razvijen, igra deteta je nesocijalna, što odgovara egocentričnoj fazi koju i Pijaže pominje u svojoj teoriji. Kada se dete igra samo za sebe ono je tiho, skoncentrisano i ulaže odredjen napor. To ponašanje je drugačije od onoga kada odrasli komuniciraju sa detetom, upotrebljavaju govor izazivajući promjene u dječjoj igri i kada ona postaje dio socijalne razmjene. Tu ranu, spontanu, prelingvalnu i nesocijalnu igru, Waldon označava značajnom za formiranje »oruđa za učenje«. Ova igra detetu omogućava čvrstu osnovu za sve dalje učenje i za razvoj jezika.

Sličan način igre i učenja koji se sreće u normalnom ranom razvoju deteta usvim kulturama, Waldon je pokušavao da stimuliše kod dece koja su zaostajala u razvoju. Funkcionalnim učenjem je kroz različite aktivnosti pokušao je imitirati i izazvati, koliko je to najviše bilo moguće, taj

nesocijalan način igre i uspeo razviti kod njih oruđa za učenje o okolini.

Razvijanje oruđa za učenje omogućava detetu sa posebnim potrebama da na funkcionalan način upotrebljava okolinu i rešava probleme.

Waldon smatra da je o razvoj orudja za učenje osnova ili temelj za kasnije učenje i razvoj jezika.

ORUĐA ZA UČENJE

Pod »oruđa za. učenje« se smatraju: **stavljanje, uparivanje, udaranje, pridruživanje, sortiranje, nizanje, građenje kockama i crtanje.** To su mentalne sheme, načini razmišljanja i rešavanja problema koje se formiraju kroz iskustvo još u preverbalnoj fazi razvoja i omogućavaju detetu dalje učenje. Kod rešavanja problema dete primenjuje različite strategije, tako stiče iskustvo i uči. Oruđa za učenje se kod sve dece, bez obzira na kulturnu pripadnost, razvijaju jednako u prve dve godine života i temelj su za sve dalje učenje. Kada spontano istražuje, dete zadovoljava i razvija potrebu za saznanjem, kretanjem, kao i emocionalne potrebe. U tom ranom prelingvalnom periodu se telesna aktivnost deteta karakteristiše stalnim ponavljanjem istih obrazaca, kontinuitetom, istrajnošću i osjećajem ugodnosti. Pri tome raste samosvest i samopouzdanje.

Deci ometenoj u razvoju je onemogućeno sticanje iskustava i učenje na taj način. Ona ne žele i ne znaju raditi, ne igraju se i ne komuniciraju, nisu iznutra motivisana i pažljiva, nisu sretna ili uspešna. Kada prohodaju, se još teže usredsrede i igraju, uprkos privrženosti i podršci roditelja.

Namještanje ili stavljanje

Osnova za sav dalji rad

Nameštanje je osnova za razvoj svih oruđa za učenje. Suština nameštanja je uzimanje i postavljanje predmeta na određeno mjesto. Dete staro nekoliko meseci uzima predmete i stavlja ih u usta. Postepeno se taj način menja, kada ono posegne za predmetom u okolini hvata ga i biva u stanju da ga postavi negdje u prostoru, dalje od svog tela.

Za namještanje upotrebljavamo veoma jednostavan materijal: drvene kocke raznih veličina, male vrećice napunjene različitim materijalom (pesek, pirinač, pasulj) i kofe ili metalne kutije u koje dete taj materijal stavlja. Pri radu sa detetom trudimo se da podjednako upotrebljava obe strane tela. Ono najprije hvata sa jednom rukom, onda sa drugom, zatim naizmenično, pa sa obe ruke istovremeno u ravnomernom ritmu. Predmete u radnom prostoru uvijek

postavljamo na različita mesta; tako detetu omogućavamo kretanje u raznim pravcima i time sticanje različitih iskustava. Na taj način takodje bolje razvije koordinaciju oko - ruka. Trudimo se da dete vidi predmete koje hvata i mjesto na koje će ih staviti. Rad treba da se odvija prema detetovom ritmu i u kontinuitetu. Pri radu se dete **mora naprezati** - a to postizemo tako da predmete razmestimo naokolo - da za njima poseže što dalje. Vežbe treba da radi toliko dugo dok ne radi sa zadovoljstvom i u to ulaže svu svoju energiju i samo nadzire izvodjenje. Samo tako će dete imati unutrašnju motivaciju za dalji rad.

U početku detetu vodimo ruku, a kada intenzivno vođenje više nije potrebno, možemo ga samo gurnuti u lakat ili mu usmeriti šaku, ili pokazati gde treba. Tako mu pomažemo sve dok ne počne samostalno da postavlja sa obe ruke, sopstvenim naporom i unutrašnjom motivacijom. Svaki put kada dete uhvati i postavi predmet na određeno mjesto, poraste njegovo razumjevanje o svom telu i o položaju u prostoru.

Zahtev povećavamo tako što variramo i uvodimo različite vrste i predmeta i posuda u koje ih stavljam. Umesto kofa ili kutija upotrebljavamo boce sa širim grlom ili čaše, u koje stavlja manje predmete (male kocke, kamenje i slično). Dete pri tome vežba i pincetno hvatanje (palcem i kažiprstom) i koordinaciju oko - ruka. Moramo voditi računa da dete uvek uhvati samo jedan predmet odjednom (kontinuitet, stalno ponavljanje, istrajnost).

Još veći stepen zahteva je sled aktivnosti, koji ima u osnovi upravo takvo nameštanje. Na jednoj strani imamo zatvorene tegle sa poklopcima sa navojem, u kojima se nalazi po jedan predmet.

1. Dete uhvati teglu.
2. Odvije poklopac.
3. Poklopac stavi u pripremljenu posudu na stolu.
4. Iz tegle izvadi predmet.
5. Predmet postavi na određeno mjesto ili u pripremljenu posudu.
6. Uzme poklopac.
7. Poklopac zavije natrag na teglu.
8. Zatvorenu praznu teglu postavi na poslužavnik, koji se nalazi na drugoj strani stola.

Rad se uvijek odvija u oba smjera, sa leve strane prema desnoj i sa desne prema levoj. Sve te pokrete mora raditi polako i promišljeno, ne sme ispustiti ni jedan korak. Cilj toga je da na kraju to uradi sasvim samostalno. **Dok nije u stanju da to uradi samostalno, moramo mu pomagati i ustrajati da svaki put uradi sve korake.**

Postavljanje u parove ili uparivanje

Suština je traženje sličnosti

Kod normalno razvijenog odojčeta se postepeno razvija voljno uzimanje i ispuštanje predmeta. Obe ruke rade na različite načine, koji se ipak dopunjavaju. Kada dete sa približno devet mjeseci slučajno drži zajedno dva predmeta i njima udara, pojavi se početak postavljanja u parove - upoređivanja i jednačenja. Dete traži slične i jednake predmete svuge po svojoj okolini.

Kod tretiranja sa funkcionalnim učenjem počnemo postepeno uključivati aktivnost postavljanja u parove. Iste predmete, koje smo pre koristili za nameštanje (kocke, vrećice), sada postavljamo u parove. Parove predmeta stavljamo na veće jednobojne poslužavornike na levu, pa onda na desnu stranu. Detetu dodajemo po dva predmeta (kocke ili vrećice) i pazimo da oba predmeta istovremeno postavi na poslužavornik. I kod ove vežbe pazimo da dete dohvata i stavlja što dalje od sebe i upotrebljava obe strane tela. Pri radu se mora truditi i isto kao kod nameštanja i ulagati u aktivnost svu svoju energiju.

Kada dete potpuno samostalno postavlja u parove taj veoma jednostavan materijal, počnemo mu postepeno dodavati još druge parove. To su sasvim jednostavni predmeti od prirodnih materijala, koje imamo u kući i koje dete veoma brzo i lako prepoznaje. Moraju biti stabilni, čvrsti, nelomljivi, takvi da ih lako uhvati i drži. Na početku detetu ponudimo ograničen broj parova (dva), broj postepeno povećavamo do pet, šest ili više. Aktivnost uparivanja izvodimo na različite načine. Možemo imati spremno više kompleta sa parovima. Odmah, kada dete nadje sve parove, ponudimo naredni komplet. Tako aktivnost produžavamo, a time povećavamo stepen koncentrisanosti i pažnje i posredno utičemo na rastuću samosvest deteta. Zahtev još dodatno povećavamo (usložnjavamo) tako da sve parove rasporedimo po većoj površini. Ako dete pri traženju parova ima teškoće, pomažemo mu tako da odabrani predmet držimo u ruci i približimo ga drugom predmetu koji leži na stolu. Dete nam predmet da u ruku. Težinu povećavamo tako da predmet, koji imamo u ruci sve više udaljavamo od onoga na stolu. Dete ga traži pogledom. Kada držimo predmete u raznim položajima iznad stola, dete se mora ispružati u razne smerove i dohvatati ih. Pri tome se čitavo telo pokreće i saradjuje.

Kada dete savlada aktivnost postavljanja u parove, to znanje prenesemo u svakidašnji život i u domaću okolinu. Traži parove cipela, čarapa, rukavica i slično.

Udaranje

Suština udaranja je da dete predmet uhvati i da ga drži.

Udaranje kod normalnog deteta počinje tada kada je u stanju da uhvati dva predmeta, tresse ih ili slučajno sudari. Udaranje je za svu decu prijatno, izvode ga intenzivno i veoma marljivo. Možemo ga uporediti sa postavljanjem u parove, kada dete udara sa dva jednaka ili slična predmeta. Razvijenije udaranje uključuje zahvat, držanje i upotrebu predmeta sa određenom namerom. Kasnije dete to znanje prenosi na držanje olovke ili bojice, sa kojima najpre škraba, onda crta i konačno i piše.

Dete sa posebnim potrebama, koje namešta, već poznaje kocke. Desi se da počne udarati kockom, na sasvim prirodan način, po stolu ili po činiji. Takav oblik udaranja, koji dete počinje funkcionalno uvoditi u aktivnost nameštanja, dalje usložnjavamo. Zahtjev povećamo tako što mu ponudimo štapove u obe ruke, sa kojima ono udara po stolu ili po drugim predmetima: bubnju, kutiji, jastuku i drugom. Boku ublažimo mekim jastucima. Pri tome je naglašeno ritmično pokretanje čitavog tela i korišćenje obeju ruku istovremeno.

Upoređivanje ili pridruživanje

Sušтина upoređivanja je pamćenje, vježbanje sjećanja.

Normalno razvijeno dijete aktivnosti uparivanja dodaje razvijenije upoređivanje. To znači da aktivno upoređuje jedan predmet sa drugim i traži sličnosti i razlike. Lik izabranog predmeta mora zadržati u sjećanju, kada u okolini traži drugi. Primjer: dijete nadje cipelu i nakon toga traži njen par. Traži ga tako dugo dok ga ne nadje, iako je cipela u drugoj prostoriji. Kada dijete zaostalo u razvoju sa sigurnošću savlada postavljanje u parove, postepeno počnemo uključivati aktivnosti koje omogućavaju i olakšavaju razvoj upoređivanja. Za tu djelatnost upotrebljavamo tablu, sa dva reda po šest kvadrata veličine 5x5 cm.

Pre prelaska na upoređivanje, koje je razvijenije i zahtevnije od nameštanja i uparivanja, dijete mora uraditi mnogo vežbi postavljanja u parove. Kod aktivnosti upoređivanja ili pridruživanja moramo dodatno uključiti pokazivanje predmeta i slika kažiprstom. Upoređivanje je tijesno povezano sa nameštanjem i razvrstavanjem. Detetu je kod ove aktivnosti neophodno potreban kažiprst, naročito onima koji imaju teškoće sa orijentacijom u prostoru i sa nizanjem.

Pokazivanje kažiprstom je u razvoju djetetove komunikacije značajna prekretnica za dalje učenje govora i jezika. Normalno razvijeno dijete počinje upotrebljavati kažiprst približno sa devet mjeseci, a dijete zaostalo u razvoju mnogo kasnije. Djetetu, koji kažiprst ne upotrebljava samostalno, moramo pomagati. Njegov dlan prekrijemo našom rukom, a kažiprst ostavljamo slobodan. Takvo vodjenje mu je potrebno toliko vremena dok nije sposobno upotrebljavati kažiprst u svakoj situaciji.

Kod upoređivanja kažiprst upotrebljava za pomeranje duž table. Prstom pokaže na predmet na tabli, zatim na prazno mjesto ispred, lik predmeta *zadrži* u sjećanju, onda potraži jednaki predmet na stolu i drugom rukom ga postavi na traženo mjesto pored označenog predmeta.

Za upoređivanje najprije upotrebljavamo obične predmete, koji su djetetu poznati već iz aktivnosti postavljanja u parove. Kada dijete upoređuje, počnemo uključivati i slikovno gradivo. Najprije su to jednostavni crteži, nacrtani na kartončićima. Kada dete to zadovoljavajuće upoređuje, prelazimo na kartončiće sa zahtjevnijim oblicima i likovima. Na kraju upotrebimo

kartončiće na kojima su nacrtani zahtjevni oblici sa neznatnim razlikama.

Sortiranje ili razvrstavanje

Mogućnost izbora - stepen više u razvoju mišljenja

Razvrstavanje je najznačajnije orudje za učenje, jer dijete svijet u svojoj okolini razvrstava i daje mu značaj. Deca počnu da raspoznaju svijet oko sebe već skoro nakon rođenja. Razaznaju različite predmete i lica, traže sličnosti i razlike i po smislu ih razvrstavaju u svojoj okolini. To je stalan proces i vodi u razvoj i oblikovanje intelektualno misaonog oruđa, koje je izvanredno značajno za sve buduće učenje. Sortiranje je specifičan način mišljenja koji podrazumijeva fleksibilnost odgovora i pravljenje izbora. U svakodnevnom životu dete prepoznaje različite predmete kao jednake ili slične. Predmete, koji imaju nešto zajedničko i predmete, koji se potpuno razlikuju. To detetu dopušta da stvari u okolini razvrsta po smislu (npr: stvari sa četiri noge i sedišta su da se na njima sedi). Neka djeca imaju veoma ograničene sposobnosti za razvrstavanje svijeta u kojem žive. Sudeći po njihovim reakcijama neka od njih znaju samo za sebe i za svoje roditelje. Bez dobro razvijenog osjećaja i predstave o svom tijelu, o samom sebi i svojim sposobnostima, ne mogu razvrstavati preostali dio svijeta oko sebe.

Prije nego što počnemo sa razvrstavanjem, dijete mora imati puno iskustava sa nameštanjem, upoređivanjem i udaranjem. Pripremimo veći broj kompleta sa jednakim predmetima. U svakom kompletu mora biti bar dvadeset jednakih predmeta (kamenje, dugmad, školjke, bate-rije). Dijete stavlja jednake predmete zajedno, što je početak i osnova za svako dalje razvrstavanje.

Počnemo razvrstavati poznate predmete koje je dete već koristilo i koji su mu poznati (kocke, vrećice, koture); ako je potrebno, detetu vodimo ruku. Pri tome neka upotrebljava ruke naizmjenično. Nekada mu je potrebno puno vremena za izbor i pravilnu odluku. Posmatramo da li je pogled djeteta pravilno usmjeren, pa mu vodimo ruku u pravcu pogleda. Kada počne pomjerati ruku u pravilnom smjeru, znamo da je shvatilo značaj razvrstavanja. Na početku ograničimo izbor na dva kompleta predmeta koje mijenjamo. Počnemo sa većim predmetima i sa takvima, koji se međusobno veoma razlikuju. Najprije detetu dodamo po jedan predmet, ono ga samo pravilno rasporedi. Ako pravilno raspoređuje, ponudimo mu dva predmeta istovremeno. Razvrstavanje jednostavno nastavljamo tako da povećamo broj predmeta sa dva na više. Kada počnemo sa većim brojem predmeta, upotrebljavamo takozvano sijanje.

Terapeut u svaku posudu, koja je namijenjena razvrstavanju, stavi nekoliko predmeta koje dete onda razvrstava. Ako dijete još uvijek oklijeva, pomažemo mu vođenjem ruke. Nikada ne kažemo **NE** ili **TO NIJE DOBRO**, već samo pokažemo kažiprstom na pravu posudu. Djetetu samo pomažemo i vodimo ga. To treba da bude osnovno pravilo. Zahtjev vježbe povećavamo time što mu ponudimo više predmeta istovremeno. Istovremeno može razvrstavati pet ili više različitih kompleta. Neka radi tako dugo dok pri tome ne bude potpuno samostalno.

Dijete razvrstava i slikovni materijal; kada je pri razvrstavanju potpuno samostalno, dodamo govor. Predmete i slike imenujemo. Moramo biti svjesni da se razumijevanje pojavi prije govora. U toj fazi, kada dijete samostalno razvrstava, već možemo govoriti o razumjevanju, upravo zbog toga dijete tek sada podstićemo i sa govorom.

Odvajanje - razlikovanje

Neka deca počnu sa ranijim oblikom razvrstavanja, što nazivamo odvajanje ili odabiranje. Dete prvo skuplja ili odvaja sve predmete jedne vrste, a zatim sve od druge grupe predmeta. Takva aktivnost više podsjeća na postavljanje u parove, jer pri tome nije uzeto u obzir odabiranje koje je karakteristično za razvrstavanje. Taj stepen je manje fleksibilan i na nižem nivou, zbog toga

pomažemo detetu da predje u fleksibilnije razvrstavanje. Na početku mu pomažemo tako da mu ponudimo po jedan predmet, a dete ga samo pravilno rasvrsta. Broj predmeta postepeno povećavamo. Pomoć mu nudimo i tako da predmete ispred njega pokrijemo dlanom. Na raspolaganje mu pustimo samo one, koje mora onaj trenutak razvrstati.

Gradnja pomoću kockica

Dete kod gradnje kockicama stiče iskustva o funkcionalnim odnosima. Prvo kocke niže u red i tek onda jednu povrh druge. U najranijoj fazi samo pokušava i tako sasvim slučajno napravi neku strukturu. Ti pokušaji detetu omogućavaju, da ima strukturu u mislima i tek posle je i napravi. To vodi dete u strukturalno mišljenje.

Prilikom stimulacije ovog orudja za učenje treba imati dva kompleta drvenih »kocki«(valjak, most, kvadar, kupa) i dva poslužavornika na kojima grade odrasli pa dete. Detetu se pomaže kao i kod predhodnih aktivnosti (od vođenja ruke do različitih podsticanja, vodeći računa da dete pogledom prati predmete), a usložnjava se, odnosno otežava tako što

se detetu pokazuju modeli sa sve većim brojem elemenata, odnosno, nude mu se nacrtani modeli prema kojima ono gradi.

Nizanje ili serijacija

Sva oruđa za učenje zavise od sposobnosti deteta da sve aktivnosti obavlja povezano i neprekidno. Nizanje detetu omogućava da stvari prima, organizuje, i uredjuje i da očekuje i predvidja što će biti sledeće. Premeti se nižu po jednom ili više svojstava kao što su veličina, težina, oblik, nijansa boja i si. i to u svim pravcima (od leve prema desnoj strani ili odozgo prema dolje i obrnuto). Zadaci se usložnjavaju tako što se uvode kartoni sa sličicama koje se razlikuju za po jedan ucrtani ili izbrisani element ili pokazuju sled događaja iz svakodnevnog života.

Crtanje i škrabanje

Dete počne »crtati« tako što sa dve palice u rukama kreće po podlozi. Pomjera ih u svim pravcima tako kao da škraba. Na početku mu ruke vodimo. Palice kasnije zamjenimo bojicama i dete isto tako škraba u svim pravcima sa obe ruke. Nastojimo da je telo što pokretnije i da ruke isteže i pokreće u svim pravcima: levo, desno, gore, dole, kružno i cik-cak. Vuče jednu ruku ka drugoj ili jednu ruku u stranu od druge. Sledeći stepen je povezivanje tačaka, u početku pravim linijama, a kasnije u obliku različitih likova. Kada dete već samostalno crta crteže, najpre poveže tačke kažiprstom, a onda još pisaljkom. Na sličan način možemo dete učiti pisati prva slova.

